

Yüksek Lisans
zkan ORUNMuş Alparslan Üniversitesi
SBE, Tarih ABD,
ozkanorun1@gmail.com

Corresponding Author

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8506-0018

Doç. Dr.
İrşad Sami YUCAMuş Alparslan Üniversitesi,
FEF Tarih Bölümü,
s.yuca@alparslan.edu.tr

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5797-3100

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Gemişı / Article Past: 01/11/2022 29/11/2022

Araştırma Makalesi

DOI: http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1197612

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Abidin zmen'in Maarif Vekilliği ve Faaliyetleri (1934-1935)

Abidin Ozmen's Ministry of Education and His Activities (1934-1935)

z

Abidin zmen, ken bir devletin son yıllarında doğmuş olup eğitim ve bürokrasi hayatının ilk evresini bu kaotik süre zarfında yaşıamıştır. Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde gerçekleşen askeri, siyasi, ulusal, laik ve modernleşmeye yönelik gelişmeler onun tutum ve düşünce dünyası üzerinde yeni ve kalıcı etkiler bırakmıştır. zmen'in, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte önemli görevlerde bulunmuş olmasının yanı sıra birçok toplumsal ve siyasi olaya da şahitlik etmiş olması onu yakın dönem Türkiye'sinin önemli bir profili kılmaktadır. Ayrıca görevleri icabıyla farklı bölge, şehir ve taşrada bulunup buraların toplumsal, kültürel ve yerel yaşıantılarına tanık olması bir kez daha onun geride bıraktıklarını önemli kılmaktadır. Özellikle tek partili yıllarda ismi sıklıkla anılan, alışkan bir siyasetçi ve bürokrat olmasının ötesinde devrin egemen ideolojisi olan Kemalist inkılâplara sadık birisi olduğu bir gerçektir. Kaymakamlık, mebusluk, umumi müfettişlik, valilik, maarif vekilliği ve Türk Dil Kurumu Başkanlığı gibi önemli vazifeleri üstlenmiştir. zmen ile ilgili akademik ve genel çalışmalarda geniş bir literatür ortaya çıkarılmasına karşın bilhassa 1934-1935 yılları arasında gerçekleşen Maarif Vekilliği süresince eğitim ve öğretimin yaygınlaşması ve sorunlarının giderilmesi ile ilgili yürütmüş olduğu çalışmaların yeterince ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, zmen'in hayatı, düşünce dünyası, bürokrasi ve siyasi hayatı bir bütün halinde kısaca ele alınmıştır. Ancak çalışmanın daha fazla odaklanacağı konu ise siyasi ve bürokratik hayatı içerisinde erken cumhuriyet yıllarının ilk yıllarında Türk maarifinin gelişmesine ve sorunlarının çözümünde yapmış olduğu çalışmalar üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Tek Parti, Maarif Vekâleti, Abidin zmen, Eğitim, Mekteb

ATIF: ORUN, zkan, YUCA İrşad Sami, "Abidin zmen'in Maarif Vekilliği ve Faaliyetleri (1934-1935)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/4 (Aralık 2022), s. (1060-1078)

CITE: ORUN, zkan, YUCA İrşad Sami, "Abidin Ozmen's Ministry of Education and His Activities (1934-1935)", *Journal of History and Future*, 8/4 (December 2022), pp. (1060-1078)

Abstract

Abidin Ozmen was born in the last years of a collapsed state and lived the first phase of his education and bureaucracy during this chaotic period. Military, political, national, secular and modernization developments that took place during the National Struggle and the Republic had new and lasting effects on his attitudes and thoughts. Ozmen had important roles in the transition from the Ottoman Empire to the Republic, as well as being a witness to many social and political events, which makes him an important profile of recent Turkey. In addition, being in different regions, cities and provinces due to his duties and witnessing the social, cultural and local life of these places once again makes what he left behind important. It is a fact that besides being a hardworking politician and bureaucrat, whose name is frequently mentioned especially in the single-party years, he was loyal to the Kemalist reforms, which was the dominant ideology of the period. He undertook important duties such as district governor, deputy, general inspector, governor, deputy of education and the Presidency of the Turkish Language Institution. Although a wide literature has been revealed in academic and general studies about Ozmen, it has been determined that the studies he carried out on the dissemination of education and training and the elimination of its problems during the Ministry of Education which took place between 1934-1935, were not adequately addressed. In this study, Ozmen's life, world of thought, bureaucracy and political life will be briefly discussed. However, the subject that the study will focus more on will be on the development of Turkish education in the first years of the early republican years in his political and bureaucratic life and the studies he made in solving its problems.

Key Words: Single Party, Ministry of Education, Abidin Ozmen, Education, School

Giriş

Abidin Özmen'in Hayatı

Abidin Bey¹, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında İç Anadolu'nun Niğde vilayetinde 1 Ocak 1890 tarihinde dünyaya gelmiştir². Babası Hasan Efendi, Niğde'nin saygın ailelerinden Kürahmetoğulları'na mensuptu³. Babası, dönemin Niğde'sinde sevilen ve sayılan bir kişi olarak bilinmektedir. Uzun yıllar Niğde'nin Ziraat Bankası Şubesi'nde memuriyet vazifesini icra etmiştir. Zeynel Abidin'in kişiliği üzerinde müstesna bir yere sahip olan annesi Şevkiye Hanım, Niğde merkezin tanınmış bir ailesi ve aynı zamanda Sungur Bey Camii Vakfı'nın da banisi olan Sungur Beyler sülalesindendi⁴.

Baba ve anne tarafından Niğde'nin iki saygın ailesine mensup olmak hem onun karakteri hem de öğrenim hayatı üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında

-
- 1 1934 yılında soyadı kanunu ile Özmen soyadını almıştır. Ayrıca ilk başlarda Zeynel Abidin olan ismini 1934 yılında mahkeme kararı ile Abidin olarak düzelttirir. Ahmet Kahraman, *Kürt İsyancıları (Tedip ve Tenkil)*, Baskı Sayısı: 2, Evrensel Basım Yayınları, 2003.; *TBMM Tercüme-i Hal*, HT.778.1.4.
 - 2 Engin Çağdaş Bulut, "Devletin Taşradaki Ele: Umumi Müfettişlikler", *KTÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 21, Trabzon 2015, s. 81-82.
 - 3 *TBMM Tercüme-i Hal*, HT.778.1.4.
 - 4 Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt: IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-199, s.1421.; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem*, C.II. 1931-1935, Ankara, 1996, s. 69.; *TBMM Albümü 1920-1950*, Cilt: I, TBMM Yayınları, Ankara, 2010, s.189.

Anadolu'nun birçok şehir ve kasabası neredeyse benzer içtimai ve ekonomik sorunlarla boğuşmaktaydı. Haliyle Abidin Bey'in çocukluk evresinden beri babasının belirli bir işi olmasına rağmen içinde bulunduğu sosyal çevrenin yaşam zorlukları onda geleceğe dair umutlar beslemeyi uzak hale getirmekteydi⁵.

Osmanlı Devleti'nin siyasal ve ekonomik bağlamda istikrarsız bir süreçte olması devletin bütün merkez ve taşrasını da esir almıştı. Böyle bir ortamda Abidin Bey ilköğrenimine Niğde merkezde bulunan mahalle mektebinde başlamış ve 1908 yılında buradan başarıyla mezun olmuştur. Daha sonra Mülkiye Mektebi'ne devam eder ve buradan da 1911 yılında mezun olmuştur⁶. Mülkiye'de eğitim gördüğü yıllarda Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik, fikri ve siyasi gelişmelerini daha yakından öğrenme ve de analiz etme imkânı bulmuştur. Ayrıca Mülkiyeli yılları bir anlamda onun İstanbul gibi kozmopolit bir kentte cereyan eden gençlik hareketleri içinde kendini bulması ve bilhassa Türkçü akımlara daha yakın bir sempati beslediği bir dönem de olacaktır. Bu süre zarfında yaşadıkları ve okudukları onun düşünce dünyasının yavaşça vatan ve millet sevgisi ekseninde belirginleşmesine imkân sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlayan memuriyet hayatı erken cumhuriyet yıllarından kaymakamlık ve valilik gibi önemli vazifeler ile devam etmiştir. Yeni Türkiye'de inşa edilmeye çalışılan laik, çağdaş ve Türk milliyetçiliğine dayanan resmi ideolojiyi samimiyetle benimsemiştir. Özellikle bu milli ideolojiyi temsil eden kadroya ve kurumlarına sadık bir bürokrat aydın tipini temsil etmektedir. Özmen'in, yaptığı görevler süresince özellikle birçok sosyal ve siyasal olaya tanık olmuş olması ve bu süreçlerde gerek halkı kazanma yoluna gitmiş olmasının yanı sıra isyana kalkışmış gruplara Ankara'nın sert tedbirlerini uygulamaktan da geri kalmaması bürokratik biyografisinin bir başka yönünü oluşturmaktadır. I. Umum Müfettişliği ve Trakya Umum Müfettişliği dönemlerinde Özmen'in genel olarak isyanları bastırma, ekonomik kalkınmayı sağlama, siyasi birliği tesis etme, sağlık, eğitim, asayiş ve kültürel faaliyetleri artırmak suretiyle resmi ideolojinin halka indirilmesinde ve benimsetilmesinde önemli bir misyon aldığı anlaşılmaktadır.

Kuruluş gayesi, bölgede asayiş ve emniyeti sağlamak olan I. Umumi Müfettişlik görevinde bölgede güvenliğin sağlanması, halktan silah toplama, kaçakçılık faaliyetlerini durdurma ve vatandaşla devleti bütünleştirme amacı bulunmaktaydı. Bölgede yaşanan gelişmeler ve toplumsal hareketlilik hakkında Ankara'ya raporlar hazırlayıp göndermiştir. I. Umumi Müfettişlik bölgesinde görev icra ettiği yıllarda kaleme aldığı Şark (Siyah) Raporu'nu hazırlaması ve raporda beyan ettiği fikirler nedeniyle sıklıkla tartışılan bir tek parti dönemi siyasi-bürokratik figürüdür. Özmen'in, I. Umumi Müfettişlik vazifesi sırasında hayata geçirdiği bazı faaliyetleri ise günümüze değin tartışılan ve halen akıllarda ciddi olumsuzlukların doğmasına neden olmuştur.

Siyasi ve bürokrasi geçmişi erken cumhuriyet yıllarında dolu ve parlak geçen bir kişinin günümüze değin şahsiyeti hakkında olumsuz değerlendirmelerin yapılmasında şu gerekçeler bulunmaktadır: I. Umumi Müfettişlik mıntikasında yer alan vilayetlerde çıkan isyanları bastırırken birçok kişinin ölmesine ve yerinden yurdundan olmasına neden olması. Doğu ve Güneydoğu'da bahsi geçen müfettişlik görevi süresince asimilasyona dayalı eğitim ve kültür politikalarının hayata geçirilmesine önem vermiş olmasının Kürt, Arap ve diğer topluluklar arasında hoş karşılanmayışı.

5 Alev Gözcü, "I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 32, 2016, s. 133-169.

6 TBMM Tercüme-i Hal, HT.778.1.4.

Yine aynı şekilde I. Umumi Müfettişliği müddetince Özmen'in, Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilayetlerine tayin olarak gönderilen öğretmen, sağlık çalışanları, asker, polis gibi memurların bu bölgedeki kızlar ile evlenmelerini teşvik etmesi gibi eğilimlere yeltenmesi bölge halkının düşünce dünyasında ciddi yaralar açılmasına neden olmuştur. Özmen, I. Umumi Müfettişlik görevinden sonra II. (Trakya) Umumi Müfettişliğine atanmıştır. Burada ise doğu-güneydoğu bölgesindeki görevinden daha farklı ve daha sakin bir politika izlemiştir⁷.

Özmen, tek partili yıllarda bürokrasi ve siyasi alanlarda popüler bir sima olarak belirmektedir. Maarif vekilliği esnasında Türk Dili Cemiyeti başkanlığını da yerine getirmiş olması buna kanıttır. Bu görevi ifa ettiği zamanda II. Türk Dil Kurultayı'nın düzenlenmesine, ilk defa Türk Dili Bayramı'nın icra edilmesine ve öz Türkçeye dönüş çabalarının yoğunlaştığı bu yıllarda yoğun bir mesai harcayarak katkı sağlamaya çalışmıştır. Bürokraside geçen uzun ve yorucu yılların ardında son olarak üstlendiği vazife ise 1948-1950 yılları arasında Afyon Valiliği olmuştur. Türkiye'nin yeni siyasal ortamında neşet eden partiler ile toplum ve bireylerin politik tercihleri de değişim sürecine girmiştir. Bu bakımdan 1950 yılında yapılan genel seçimler siyasi getirileri açısından sarsıcı olmuş ve ülkede 27 yıl boyunca bilfiil süren CHP'nin tek parti iktidarı son bulmuştur. Bu siyasal evrenin bitişi bürokraside de büyük bir revizyonu beraberinde getirmiştir. Demokrat Parti iktidarının bürokraside ilk emekliye ettiği kişilerden birisi de Özmen olacaktır. Emeklilik zamanlarını Bursa'nın Mudanya ilçesinde geçiren Özmen, 20 Ağustos 1966 tarihinde burada vefat etmiştir⁸.

1923'ten itibaren Mustafa Kemal Atatürk ve yakın çevresinin yeni Türkiye'de gerçekleştirdikleri uluslaşma ve çağdaşlaşma hareketlerine taraftar bir kişi olan Özmen'in, birçok bürokratik göreve layık görülmesinde ona karşı duyulan güvenin ve çalışkanlığın bir göstergesidir. Tek partili yılların bilinen bürokrat simasının yanı sıra siyaset sahnesinde Aydın mebusluğu ve bir yıla yakın Maarif Vekilliğini de üstlenmiş olmasından dolayı bu yönüyle de bilinmesi gerekmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, erken cumhuriyet yıllarında Türk maarifinin her açıdan geliştirilmesi için yürütülen çalışmalarda Özmen'in yaptığı faaliyetleri ele alınacaktır.

1. Maarif Vekâletine Getirilmesi

Özmen, tek partili yıllarda Atatürk ve İsmet İnönü gibi dönemin iki popüler siyasi liderinin kendisine güvendiği bir isimdir. Birçok taşra ve merkez görevlerine getirilmiş bir isim olan Özmen'in, Birinci maarif vekilliği dönemi 9 Temmuz 1934-1 Mart 1935 tarihleri arasında kapsamaktadır. Maarif vekilliğinin ikinci dönemi ise TBMM'nin 5. Dönemi için 8 Şubat 1935 tarihinde yapılacak genel seçimlerde Aydın'dan tekrar mebus adayı olarak gösterilmiştir. Genel seçimler sürecinde yürüttüğü çalışmalarının akabinde 586 oy alarak mebus seçilmeyi başarmış ve ardından ikinci kez İnönü hükümetinde Maarif Vekili olarak görevine kaldığı yerden devam etmiştir⁹.

Seçimlerin akabinde Başvekil İnönü'nün, Özmen'i tekrar Maarif Vekili olarak İcra Vekilleri Heyeti'ne dahil etmesi ona karşı sahip olduğu güveni bir kez daha göstermekteydi. 1935 seçimleri sürecinde kesin sonuçların belirlenmesi ile beraber Başvekil İnönü, 1 Mart 1935 tarihinde istifasını M. K. Atatürk'e sunmuştur. Rutin siyasi bir geleneği ifade eden bu gelişmeler doğrultusunda, yeni İcra Kurulu Heyeti'ni kurma görevi aynı gün Atatürk tarafından tekrar İnönü'ye verilmiştir.

7 Ali Çankaya, *a.g.e.*, s.1421.; Fahri Çoker, *a.g.e.*, s. 69.

8 *TBMM Tercüme-i Hal*, HT-778-1-4.

9 *TBMM Seçim Mazbatası*, SM.778.1.5.

İnönü, yeni İcra Kurulunun hangi isimlerden teşekkül edeceği üzerine önceden Atatürk ile yaptığı görüşmelerden hareketle listeye son şeklini verdikten sonra 1 Mart 1935 tarihinde Atatürk'ün onayına sunmuş ve kabul edilmiştir. Böylelikle Başvekilliğe İnönü'yü ve onun VII. İcra Kurulu Heyeti'nde Maarif Vekili olarak Özmen de onaylanmıştır¹⁰. Özmen, ikinci dönem Maarif Vekilliğini 10-11 Haziran 1935 tarihine kadar başarılı bir şekilde devam ettirmiştir¹¹. 14 Haziran 1935 tarihinde TBMM'ye verdiği istifa dilekçesinden sonra kendisi I. Umumi Müfettişliğine atanmıştır. Bu yeni görevlendirme nedeniyle Aydın vilayeti mebusluğundan da ayrılmıştır¹². Vekaletten boşalan yerine Saffet Arıkan Maarif Vekili olarak belirlenmiştir¹³.

2. Erken Cumhuriyet Yıllarında Türk Maarifinin Gelişmesindeki Faaliyetleri

Özmen, maarif vekilliğinin ilk döneminden başlayarak erken cumhuriyet yıllarında eğitim ve öğretim sahasında yaşanan sorunlarla baş etmeye ve yeni kalıcı çözümler oluşturmaya gayret göstermiştir. Maarif vekilliği süresince okullaşma, öğretmenlerin sorunlarının giderilmesi ve daha fazla bütçe ile eğitim sahasındaki zorlukları aşmaya önem vermiştir. Göreve gelişinden sonraki ilk önemli icraatı ise Talim ve Terbiye Heyeti ve Dil Encümenleri ile 13 Temmuz 1934 tarihinde düzenlediği toplantı ile bir araya gelmiş olmasıdır. Bu toplantıda Türk eğitim sistemini o günkü koşulları, liselerin 12 yıla çıkartılması meselesi üzerinde durması ve ayrıca Maarif Vekâleti'nden ve Türk Dili Cemiyeti'nden yetkililerden oluşan heyet ile ileride yapılması düşünülen dil kurultayı için gerekli hazırlıklar için bilgi alışverişinde de bulunmuştur¹⁴. Mezkûr toplantıda ilk ve orta mekteplerde günlük altı saat olan ders süresinin 5 saate indirilmesi ve ayrıca her ders için sürenin 50 dakika olarak belirlenmesi gibi yeni icraatları da olmuştur¹⁵.

Erken cumhuriyet yıllarında başkent olması ile beraber nüfus yapısı ve kentsel alanı giderek genişleyen Ankara'nın eğitim kurumlarına olan ihtiyacı da doğru orantılı bir şekilde artmaktaydı. Bu dönemde yurt genelinde olduğu gibi başkentte öğretmen ihtiyacını karşılamak Maarif Vekâleti'ni en çok meşgul eden konulardan birisiydi. Başkentte eğitim ile ilgili sorunlarının çözümü yolunda "*Ankara'da yaptırılacak orta mekteb binası için 200.000 liraya kadar taahhüde girişilmesi hakkında kanun lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası (1/1146)*" başlıklı kanun teklifinin TBMM'nin gündemine alınmasında ve burada ihtiyaç duyulan mektep hakkında Özmen'in verdiği sözlü cevaplar neticesinde mebuslar tarafından kanun teklifi oy birliği ile kabul edilmiştir. Kanuna göre, Ankara Cebeci civarında 12 derslikli yeni bir ortaokul inşa edilecektir¹⁶. Bu kanun görüşmelerinde Özmen, dönemin Ankara'sında mevcut bazı okulların ve yeni yapılacak okulun fiziki özellikleri hakkında şu önemli bilgileri vermiştir: "*Ankara'da orta mekteb tarifi altında bir tane erkek orta mektebi vardır. Ankara lisesinin ve Gazi lisesinin içerisinde de orta mekteb vardır. Ancak müstakil olarak bir tek erkek orta mektebi vardır. Bunun bu seneki talebesi 566 kişidir. On sınıf üzerine müessesidir. Yeni yapılmasını tasarladığımız orta mekteb on iki sınıftır. Bu mektebin laboratuvarlar, konferans salonu ve teneffüs yeri olacaktır. Diğer teferruat ta vardır. İstedığımız 200 bin liradır. Bunun 50 bin lira kadarını istimlak bedeli ve yer arsası olarak tahmin ediyoruz.*"

10 Resmi Gazete, Sayı: 2943, 2 Mart 1935, s. 1.

11 BCA., 30.18.1.2.55.48.2.

12 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 14 Haziran 1935, s. 202.

13 Kurun, 12 Haziran 1935.

14 Cumhuriyet, 13 Temmuz 1934.

15 Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri*, MEB Yayınları, İstanbul, 2004, s. 303.

16 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 15 Aralık 1934, s. 182-183.

Yaptığımız görüşme de bunu icap ediyor. 150 bin lira kadarını da yapıya sarfedeceğiz. Yapacağımız mekteb hukuk fakültesinin arkasındaki açıklığa bakan çevrilmiş bir bahçe, ufak tefek dükkânlar ve arkada bahçeye nazır üç ev vardır. Bunlar mamurdur. İstimlâk bedeli pek ucuz olamayacaktır.”¹⁷

TBMM’de Aralık 1934 yılında bütçe görüşmeleri esnasında Özmen’in, Maarif Vekâleti’nin gerek büyük kentlerde ve gerekse yurt sathında yaşadığı sorunları çözmek yolunda bir dizi taleplerini bütçeye koyması önemli bir gelişme olmuştur. Dönemin imkanları çerçevesinde Türk maarifinin gelişimi açısından önemli adımı teşkil etmiştir. Örneğin 13 Aralık 1934 tarihli 1/1145 sayılı Bütçe Encümeni mazbatasının TBMM gündemine alınması Özmen’in hususi gayretlerinin neticesinde gerçekleşmiştir. TBMM görüşmelerinde mazbata hakkında şu fikre varılmış olması önemli sonuç olmuştur: “Orta tahsil mekteplerinde açık bulunan iki yüze yakın muallimliğin 439, 1702/1880 ve 2517 sayılı kanunların gösterdiği vasıflarda kâfi miktarda muallim bulunmamasından dolayı doldurmak mümkün olmadığı ve bu vasıfları haiz muallim yetiştirmek için gerek olan tedbirler alınmakla beraber bunlar yetişinceye kadar her gün biraz daha artan ihtiyacın karşılanması ve açıkların kapatılması için üç sene müddetle ücretli yardımcı muallimler kullanmağa zaruret hissedildiği ve lâyihanın bu maksatla sunulduğu alınan izahattan anlaşılmış ve bu sebepleri göz önüne alarak Maarif encümeni tarafından onaylanan kanun lâyihası esas itibar ile encümenimizde de onay bulunmuştur. Ancak yardımcı muallimlere verilecek aylık ücretlerin en az miktarının lâyihada gösterilmeyerek Hükümetin takdirine bırakılması ve en çok verilecek aylık ücretin de 60 lirayı geçmemesi encümeninizce işin icabına daha uygun bulunarak ikinci madde buna göre değiştirilmiştir.”¹⁸

Özmen’in, Maarif Vekilliği boyunca öğretmenlerin maaş ve özlük sorunlarının çözümü yolunda hususi çabaları olmuştur. Özellikle kadroları itibariyle gün geçtikçe kalabalıklaşan orta mekteplerdeki yardımcı muallimlerin maaşlarının iyileştirilmesinin bu mekteplerdeki kadro taleplerinin giderilmesi ile paralel arz ettiğini şu ifadeleri ile dile getirmiştir: “Mekteplerimizde yardımcı muallimler birçok açıklıkları kapatacaklardır. Hepiniz de bilirsiniz, intihab dairelerinizden aldığınız mektuplardan anlıyorsunuz ve bana da müracaat eden arkadaşlar çoktur. Vekillere verilecek maaş meselesi de yine bir açığı kapayacaktır. Müsaade ederseniz her ikisinin de müstacelen ve tercihan müzakeresini talep ediyorum.”¹⁹

Aralık 1934 yılı bütçe görüşmelerinde Özmen, ihtiyat zabıtlığı (yedek subaylık) görevindeki muallimlere ödenen ders ücretlerinin artırılmasını talep etmiştir²⁰. Ayrıca bu süreçte talebelerin beklentileri ve muallimlerin eğitim ve mesleki ihtisasları hakkında ise şu kanaatlerini dile getirmiştir: “Çocuk mektebe gidince, muallim bulmak meselesi! Esasen lise ve orta mekteplerde muallim olabilmenin birçok şartları vardır, mevcut kanunlara göre. Yüksek mekteb mezunu olacak ve yüksek mekteb mezunu olmakla beraber okutacağı derste ihtisası dâhilinde olacaktır. Bu şekilde miktarı kâfi muallim bulunamadığı için daha aşağı şartlarla muallim tedarik edilmesi çaresini aramışız. Çocuklar derse girdikleri zaman karşılarında muallim bulamamaktan mütevellit yeislerini gördüm.” Bu sözleri ile sorunun varlığını ortaya koyarak sözlerine ilaveten meselenin çözümü noktasında yüksek muallim mektebinin kontenjanını artırmak ve diğer fakültelerden

17 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 15 Aralık 1934, s. 182.; Resmi Gazete, Sayı: 2620, 23 Aralık 1934.

18 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 26 Kasım 1934, s. 2.

19 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 17 Aralık 1934, s. 193.

20 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 17 Aralık 1934, s. 196.

mezun olanların muallim yapılması için çalışmaların yapıldığını izah etmiştir²¹.

Tek partili yıllarda ilk ve orta mekteplerde uygulanan sınav sistemi ve okullardan mezun olanlar ile ilgili bazı nicel ve nitel bilgiler vermesi bu dönemin eğitim durumu hakkında da önemli bir ayrıntı olarak göze çapraktadır. Kısaca şunları dile getirmiştir: “İmtihan meselelerinde temas ettiler. Bu imtihan memlekette hepimizin müşterek derdi oldu. Ama bunun sebebini aramak biraz uzuncadır. Muallimde, talebede, programda; alâti dersiyede, ebeveynde, hepsinin bu meselede silsiletten mesuliyeti vardır. Bir tarafa yüklemeyi muvafık görmüyorum. Bu vesile ile bir istatistik topladım. Acaba ne kadar geçti ne kadar kaldı diyerek. Pek de korkulacak şekil göstermiyor. Geçen sene liselerin son sınıfında 1260 talebe okumuş, bunun 17 si imtihana, girmemiş, 456 sı sınıfta kalmış, 787 si geçmiştir (yarı yarıya sesleri). Hayır, yarıdan fazladır. 456 sı dökülmüştür. Geçen 787 kişidir ki üçte iki nispetinde geçmiş demektir. Orta mekteplerde son sınıfta 2128 çocuk okumuş, Bunun 1101’i geçmiş, 996 sı geçmemiştir. Yarıyı geçememiş demektir. Bunu bir daha çocuk babalarının, görüp işitmemesi için bazı şeyler düşündük. Emirlerle, talimatlarla muallimlere tavsiyelerde bulduk. Muallim dersini verdikten sonra alması lâzımdır. Onun için bir saat okutsun ve müzakereye vakit bulsun dedik. Bu saatin kırk dakikasını ders vermekle geçirirse geri 20 dakikasında da müzakere etsinler dedik.”²²

Türkiye’de millî musikinin gelişmesi ve bu doğrultuda kurulacak temsil akademisinden yetişecek muallimlerin ülkenin dört bir yanına gönderilmek suretiyle bu alanda ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak ve yeterliliğini artırmak çabasında da olmuştur. Bu konu ile ilgili Özmen şu ifadeleri dile getirmiştir: “Alınan izahata göre Riyaseti Cumhur Filârmonik orkestrasının ulusal musiki kurumu işinde üzerine aldığı vazifeleri ifa edecek kudrette olmadığı anlaşılmıştır. Bu orkestradan beklenen verimi alabilmek için. Muallim kadrosunun genişletilmesine ihtiyaç vardır ve bahusus burada yetiştirilecek muallimler memleketin diğer şehir ve kasabalarına göndermek ve bu suretle ulusal musikinin yayasını temin etmek de mümkün olacağına nazaran teklif kabule değeri görülmüştür.”²³

Özmen, erken cumhuriyet yıllarında kısa bir süreliğine getirildiği Maarif Vekilliğinde Vekâletin kurumsal yapısındaki sorunları da gidermeye çalıştığı gibi farklı vekâletlere bağlı olan okulları ise vekaletin tek çatısı altında toplamaya gayret göstermiştir. Bu bakımdan Ziraat Vekâleti’ne bağlı Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ile diğer kamu kurumlarına bağlı bazı okul ve müesseselerde görevlendirilecek yabancı uyruklu profesör, mütehasıs ve ustalar hakkında ilgili 2557 sayılı kanunda ile değişikliğe gidilmesi için yoğun mesai harcamıştır. Kanunun birinci maddesinde yapılan yeni değişiklik artık ilgili enstitü ve mekteplerde yabancı uyruklu eğitimci beş yıla kadar çalışabilirler hükmünün getirilmesini sağlamıştır²⁴. Dönemin zorlu ekonomik koşullarında ve ülkenin çağdaşlaşma ülküsü yolunda Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu daha kalifiyeli muallimlerden istifade etmeye yönelmesi önemli bir gelişme olmuştur. Ziraat Mekteplerinin bütçesinde 13 Nisan 1935 tarihinde Mecliste alınan ilgili karar doğrultusunda 1900 lira artış yapılmıştır²⁵.

İlk ve orta dereceli mekteplerin yanı sıra Türkiye’nin bu yıllardaki yükseköğreniminin gelişmesine de ayrı bir önem vermiştir. Özmen, 1935 yılı bütçe kanununda Yüksek Mühendis

21 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 17 Aralık 1934, s. 199.

22 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 20 Aralık 1934, s. 2.

23 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 20 Aralık 1934, s. 2.

24 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 23 Aralık 1934, s. 2.

25 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 13 Nisan 1935, s. 76.

Mektebi'nin sorunları konusunda Maliye ve Nafia Vekâletleri ile ortak çalışma yürütmüştür. Çalışmaların akabinde TBMM'ye verilen ortak teklifte mektebin bütçesi artırılmış ve bu mektepte daha nitelikli bir eğitimin sağlanması yolunda yabancı muallimlere ders verilmesi yolunda daha esnek bir imkân sağlanan ilgili mevzuatlar revize edilmiştir²⁶.

Özmen'in maarif vekilliği döneminde vekâletin merkez ve taşra teşkilatlarında bazı değişiklikler yapılmasına dair kanun teklifi ise 9 Nisan 1935'te Maarif Encümeni'nde görüşülmüş ve meclis genel kurulunda görüşülmesi için kabul edilerek bir sonraki encümene havale edilmiştir. 13 Mayıs 1935 tarihinde 2287 sayılı eski kanun olarak Meclis bütçe komisyonunda bu teklif kabul edilmiştir. Vekâletin merkez ve taşra birimlerinde yapılan şu değişiklikler önemli olmuştur: “*Maarif vekâleti merkez teşkilâtında yeniden ihdası düşünülen Güzel sanatlar umum müdürlüğü ile neşriyat, hususî mektepler ve spor müdürlüklerinin kurulması için Hükümetin esbabı mucibesinde gösterilen sebepler ve Maarif vekili tarafından encümene verilen izahat yerinde bulunarak kanun lâyihası encümenimizce esas itibariyle kabul edilmiştir.*”²⁷ Meclis Genel kurulunda ilgili kanun için yapılan müzakerelerin sonucunda kanun teklifi 2773 kanun numarası ile kabul edilmiştir.²⁸

2.1. Maarif Vekâleti mi? Kültür Vekâleti mi? Tartışması

Özmen'in Maarif Vekâleti döneminde TBMM genel kurulunda 20 Mayıs 1935 tarihinde “*Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanuna Ek Kanun Layihası*” 1/462 sayılı kanun ile ilgili yapılan görüşmelerde Özmen ile bazı mebuslar arasında sert bir tartışma vuku bulmuştur. Kanun görüşmeleri esnasında ilk sözü alan Manisa mebusu R. Şevket İnce: “... *Maarif bakanlığı merkez -anlaşılan karşılığını bulamamışlar- örgütleri ve ödevleri hakkındaki 2287 numaralı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bazı maddelerin eklenmesine ait kanun taslağı.... Sonra Maarif encümeni bu esas dairesinde işi kabul ettikten sonra, maddenin orta yerinde Maarif bakanlığı diyor. Diğer bir yerinde Kültür danıştı diyor. (A) fıkrasında asbakanlık diyor, (3) fıkrasında Kültür danıştı, (C) fıkrasında teftiş kurulu deniyor. Teftişin tabii karşılığını bulamıyorlar. Kurul, heyet mukabilidir. 2.'nci maddesinde dramatik, plâstik diye Fransızca kelimeler kullanıyorlar.*”²⁹ Bu sözleri ile kanun lahiyasında geçen bazı kavramlardan dolayı eleştirilerini dile getirmiştir.

Tartışmaya Trabzon mebusu ve Maarif Encümeni üyesi olan Hamdi Ülkümen de dâhil olup R. Şevket İnce'nin dile getirdiği eleştirilere cevap mahiyetinde şunları dile getirmiştir: “*Encümende ilk gayret olarak, Büyük önderin gösterdiği yolda yürümek için bu kelimelerin, kanundaki kelimelerin öz Türkçe karşılıklarını bulmak oldu. Bir gayret sarf edildi, emek sarf edildi, aranıldı, Tabii bu kelimeleri encümendeki arkadaşlar kendi muhayyilelerinden çıkarmış değildirler. Bu lâyiha encümende tetkik edildiği zaman kılavuz kısmen çıkmıştı. Bu kanunda mevcut kelimelerin hangisi kılavuzda çıktı ise onu yerine koyduk. Diğerlerini bıraktık. Refik ince lâyihanın bazı yerinde Maarif bakanlığı, bazı yerinde Kültür bakanlığı yazıldığını söylediler. Bunlar belki bir daktilo hatasıdır, hata olmaz mı? Tertipte hata olur, yazanda hata olur. Encümen Kültür bakanlığı olarak kabul etmiştir. Encümenin burada kullandığı kelimeler kılavuzdaki karşılıkların aynıdır. Bakanlıktan e-len lâyihada dramatik, plâstik vesaire gibi kelimeler vardı, bunlara karşılık bulamadığımızdan*

26 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 1 Nisan 1935, s. 8-9.

27 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 3, 13 Mayıs 1935, s. 2-3.

28 Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri...*, s. 302-303.

29 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s. 152.

ötürü aynen kullanılmıştır. Arkadaşlar öz Türkçesini bulurlarsa, bu hususta başka bir yol gösterirlerse onu yapalım.”³⁰

TBMM’de bu kanun üzerine yapılan tartışmalara Yozgat mebusu Sırrı İçöz’ün de dâhil olup ilgili kanun layihasında Türkçeyi kabul eden yeni rejimde, Meclis Genel Kurulunda ve vekâlet boyutunda dilin yerli yerinde kullanılmamasından dolayı eleştirilerini dile getirmesi tansiyonu artırmıştır. İçöz’ün eleştirileri şu şekilde olmuştur: “*Hükümetten gelen lâyihanın başyazısında (Maarif vekâleti merkez teşkilâtı ve vazifeleri hakkındaki kanuna eklenecek kanun taslağı) denmiştir. Altında da Başvekilin imzası vardır. Başvekâlet de Kültür bakanlığı diyebilirdi. Her halde bir düşündüğü olacaktır. İcra Vekilleri Heyeti teşkilâtına ait bir kanun vardır. Bu bir kanunu mahsustur. O kanunda her vekâletin isimleri ayrı ayrı yazılmıştır. Bu tabirler hodbehot değiştirilemez. Başvekâlet (Maarif vekâleti) tabirini kullanmıştır. Binaenaleyh mademki Türkçeyi kabul ettik. Benim ricam şudur: Başvekâletin, evveleminde o kanundaki tabirleri yeni bir kanunla değiştirmesi lâzımdır (Bravo sesleri).*”³¹

Meclis Genel Kurulunda ilgili kanun layihasında kullanılan kavramlara getirilen eleştirilere cevap vermek adına söz alan Maarif Vekili sıfatıyla Özmen ise: “*Meselâ, çok olarak geçen Maarif vekâleti midir? Kültür bakanlığı mıdır, Maarif encümeninin yazısı içinde ancak bir yerde maarif kelimesi geçmiştir, onu da kültür yaparak encümene gidip gelmesine mahal kalmaz zannediyorum. İkinci büyük bir ihtilâf diye gösterilen, bir de (fikra) denmiş, diğer yerlerde (bölge) denmiş. Teşkilâta itiraz ise; (As bakan) kabul edilmediği takdirde (müsteşar) der, (kültür kabul edilmediği takdirde (Maarif vekâleti) der geçeriz. Gidince encümen buna yine kültür diyecektir. Vaka encümene gidip gelmek sureti ile bir kaç gün gecikmesinde mahzur yoksa da her gidip gelişinde bir itirazla karşılaşacak; meselâ(Maarif vekâleti), (Kültür vekâleti) diye değiştirilecek olursa, binlerce kanunda Maarif vekâleti kelimesi geçmiştir, hepsini birden mi değiştireceğiz? Yani bir kanunla geçen kanunlarda kullanılmış ne kadar (Maarif vekâleti) isimleri varsa hepsi Kültür bakanlığı olacak diye bir madde kabul edip onun üzerinde mi yürüyeceğiz? Böyle bir mütalaa sevk etmediyse yazılıştadır, yeni yazılışa doğru gitmeği kabul edebilirsiniz zannediyorum. Yok, eğer heyeti umumiyesi hakkında bir liste yazılıp sonra kabul olunacaksa beklemek gerekir. Benim maruzatım bu işin lisan yüzünden uzayıp gitmemesidir.*”³² ifadeleri ile lisanın uygun bir şekilde daha önceki birçok kanun layihasında da kullanılmadığını, dönüp geçmişteki bütün maddeleri değiştirmek mi gerektiğini ve de asıl meselenin özünden kopulacağını vurgulamak istemiştir.

R. Şevket İnce kanun layihalarında uygun Türkçe kavramlar ile meramın anlatılması gerektiğini bir kez daha dile getirmiş olup kullanılmadığı takdirde farklı hususların doğacağına vurgu yapmıştır. Özmen ve Ülkümen, İnce’nin bu eleştirilerine cevap vermişlerdir. Oylamaya geçmeden son olarak söz alan Özmen: “*Müsaade buyurun, teşkilât için meselâ Hükümetin vekile ne diyeceği, müsteşara ne diyeceği, Şûrayı devlete ne diyeceği, vekâletlerdeki şûralara ne diyeceği binlerce terimdir. Bunların hepsine bir | cetvel yapılıp da bu cetvel bilâhare Başvekâletinden kabul edilerek buraya takdim edilecektir! Diye bir şekle intizar lâzım gelirse, elinizdeki kanunların hiç birisinin çıkmaması lâzım olacaktır. Meselâ «Kültür bakanı» diyen kanunlar da buradan çıkmıştır. Bu ya zühul edilerek yahut (Maarif vekilliğinin) hakikî mukabili görülerek | o suretle buradan*

30 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s. 152.

31 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s.153.

32 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s.153.

geçmiştir. Binaenaleyh takrir encümenine gider ve orada konuşulabilir. Fakat ıstılahların tayinini beklemek uzun bir iştir. Binaenaleyh kanun Maarif vekâletinden geldiği şekilde kabul edilebilir.” ifadeleri ile sorunun geniş bir boyutta taalluk ettiğine dikkat çekmek istemiştir. Ancak meclis genel kurulunda yapılan oylama sonucunda kanun layihasında gerekli lisan düzeltmeleri için kanunun Maarif Encümenine geri sevk edilmesine karar verilmiştir³³.

2.2. Mülkiye Mektebi’nden Siyasal Bilgiler Okulu’na Geçiş

Özmen, 26 Kasım 1934 tarihinde kabul edilen *Orta Tahsil Mekteplerinde Yardımcı Muallim Görevlendirilmesi Hakkındaki Kanunla* ilgili TBMM oturumlarında görüş ve düşüncelerini ifade ederek kanunun onaylanmasında önemli rol oynamıştır. Özmen’in, Maarif Vekilliği dönemindeki başarılı çalışmalarından biri de 2750 ve 2777 sayılı kanunları çerçevesinde TBMM’de kabul edilen Mülkiye Mektebi’nin adının Siyasal Bilgiler Okulu’na çevirilmesi üzerine olmuştur. Ayrıca mektebin yeni yeri ve binasının da Ankara’da olmasının getireceği faydaları da meclis genel kurulunda ifade etmiştir³⁴.

Tek partili yılların tanıdık bir siyasi ve bürokratik siması olan Özmen’in, Maarif Vekilliği’nin son aylarında bir diğer önemli icraatı ise bugün Ankara Üniversitesi bünyesinde olan Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin kuruluşu ile ilgili olmuştur. Köklü bir eğitim geleneğine sahip fakültenin öncüsü olan Mülkiye Mektebi’nin İstanbul’dan Ankara’ya taşınması ve rejimin direktifleri çerçevesinde yeniden kuruluşunun yapılmasında Özmen’in gayret ve emekleri çok olmuştur. Okulun yeni ismi ise Siyasal Bilgiler Okulu şeklinde yeniden tanzim edilmesini sağlamıştır³⁵.

Mülkiye Mektebi’nin adının Siyasal Bilgiler Okulu olarak yeniden tanzim edilmesine dair kanun layihası 10 Haziran 1935 tarihinde TBMM genel kurulunda 1/152 sayılı numara ile gündeme alınmıştır. Kanun üzerine ilk sözü Manisa mebusu R. Şevket İnce alarak şu ifadeler ile okulun ehemmiyeti hakkında kanaatini belirtmiştir: “Hiç şüphesiz ki, irfan ordusunun artması hususundaki arzumuzu yerine getiren bu kanun, bilhassa Devlet işlerinde büyük rol oynayacak elemanların Ankara havası ve Ankara cereyanları içinde yetiştirilmesini temin ettiği için bu kanun çok yerinde ve arzumuzda çok muvafıktır.”³⁶ Kanun üzerine yapılan mülâhazada söz alan Özmen okulun yapısı, niteliği ve hedefleri hakkında şu önemli bilgileri paylaşmıştır: “Mülkiye mektebi Maarif vekâletine bağlı yüksek derecede bir ihtisas ve meslek müessesesidir. Mekteb üç sınıftan teşekkül eder. Bunun ikisi umumî olup son sınıf idare, maliye ve siyasiye şubelerine ayrılmıştır. Bu gün de aynı vaziyette gitmektedir. Mektebin bu gün 166 talebesi vardır. Bunun 116 sı leylî, üstü neharidir. Çünkü mektepte leylî talebeden başka, bulunduğu şehirden nihari talebe de alırız. Onlar da aynı şartlar dâhilinde devam ederler. Yalnız hizmeti mecburileri yoktur. Maarif Vekâleti şu şekle göre mektebe hususî bir vaziyet vermiş olmuyor. Zaten mektebin üç senesinden ilk senesi müşterektir. Ondan sonra üçüncü senesi ayrılır. Bu kanunla yalnız talebe adedini artırmış oluyoruz ve bu da bir hususiyet vermez. Aynı program aynı idare, aynı tarzda cereyan edecektir.”

TBMM genel kurulunda kanun hakkında diğer mebusların da söz almalarından sonra maddelerin oylamasına geçilmiştir. Kanunun maddeleri şu şekilde kabul edilmiştir:

33 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s. 154.

34 Resmi Gazete, Sayı: 2634, 2 Aralık 1934.

35 Yeni Asır, 12 Haziran 1935, s. 4.

36 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 10 Mayıs 1935, s. 344-347.

MADDE 1 — Mülkiye mektebinin adı (Siyasal Bilgiler Okulu'na çevrilmiştir).

MADDE 2 — Siyasal Bilgiler Okulu'nun parasız yatılı talebe kadrosu 420'yi geçemez. Her yıl ilk sınıfa alınacak talebe sayısı Kültür bakanlığınca tayin olunur. Okula girmek için lise mezunu olmak ve müsabakada kazanmak şarttır. Her yıl alınacak parasız yatılı talebenin dörtte üçü münhasıran Finans bakanlığı hizmetinde çalışmak üzere ayrılır.

MADDE 3 — 120 den fazla talebenin yatı, yemek ve sair masrafları karşılığı her yıl Finans bakanlığı bütçesine konulacak tahsisattan Kültür bakanlığı bütçesinde bu okul için mevcut tertiplere naklolunur,

MADDE 4 — Okula alınan parasız yatılı talebeden tahsilini bitirenlerin Finans bakanlığına ayrılan kısmı Finans bakanlığı emrinde ve diğerleri Hükümetçe kendilerine gösterilen yerlerde ve işlerde, bu okulda geçirdikleri müddetin iki misli çalışmakla mükelleftirler. Bu mükellefiyeti yapmayanlardan tahsil masrafı, yüzde elli fazlası ile ve tahsili emval kanununa tevfikan tahsil olunur. Mecburî hizmetlerin bir kısmını isteğiyle yapmayanlardan yapmadıkları müddete düşen tahsil masrafı ve okuldan veya işyarlıktan inzibatî sebeplerle kovulanların dahi tahsil masrafları yukarıdaki esaslara göre alınır. Talebeden okula girerken bu hükümlere riayet edeceği hakkında bir taahhüd kâğıdı alınır.

MADDE 5 — Siyasal bilgiler okulu mezunları resmî makamlara müracaat tarihinden itibaren nihayet altı ay içinde bir vazifeye tayin edilmezlerse hizmeti mecburiyetleri sakit olur.

MADDE 6 — Okulun idare işyarlari kadrosu bu kanuna bağılı A cetvelinde ve okutma kadrosu (B) cetvelinde gösterilmiştir. (B) cetvelindeki aylıklar karşılığında tutarı ücret verilmek üzere Maarif bakanlığı öğretmen kullanabilir.

MADDE 7- 1452 sayılı kanunun 2'nci maddesine bağılı (2) sayılı kadro cetvelinin Maarif vekâleti kısmından mülkiye, mektebine ait kadro kaldırılmıştır.

MADDE 8 — Lise mezunlarından yukarıdaki kayıd ve şartlara tâbi olmaksızın okula nehari talebe kabul olunabilir.

MADDE 9 — Bu kanunun 6 ve 7'nci maddeleri okulun Ankara'ya nakli tarihinden ve diğer hükümleri işbu kanunun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 10 — Bu kanunun buyruklarını yapmağı İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

5 Haziran 1935 tarihli 2750 sayılı kanun ile Ankara'da yaptırılacak Siyasal Bilgiler Okulu'nun binası hakkında Özmen, konuyla ilgili düşüncelerini TBMM'de dile getirmiş ve kanun teklifinin kabul edilmesi ile okulun inşa sürecine girileceğini ifade etmiştir. 30 Mayıs 1935 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikte Siyasal Bilgiler Okulu'nun nasıl inşa edileceği hakkında yol haritası çizilmiştir. Yönetmeliğe göre: “Madde I: Başkentte yapımı kararlaştırılan Mülkiye Mektebi (okulu) inşaat ve yapıya verilecek sözleşmesi olan 1935 ile 1936 tarihleri Maarif (Milli Eğitim) harcırahından konulacak tesisattan karşılanması için içinde olduğumuz senelere has mukabil kılınmak adına 400.000 banknota dek taahhüt icrasına Maarif Bakanlığı sorumludur.

Madde II: Bu kanun maddesi resmi gazetede yayınlandığı tarihinden itibaren muteberdir. (Yürürlükte, geçerli olan).

Madde III: Bu kanun hükmünü icraya Maliye ve Maarif vekilleri memurdur. (sorumludur).

*Muvakkat Madde: I. Madde yazılı müstahdemlerin 1935 Mayıs ayı ücretleri askeri fabrikalar bütçesinden verilir*³⁷.

Okul için yeni ve eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılayacak bir binanın inşası için bazı projeler gözden geçirilmiştir. Özmen, meclis genel kurulunda inşa edilecek binanın yeri hakkında şunları sarf etmiştir: “*Şehrin-imar plânı yapılırken, Cebeci ile Yenişehir arasında bir orta mektep vardır. Onun karşısındaki yerler eskiden mezarlıkmiş. O kısım imar plânının tatbikinde yüksek mektepler ve üniversite mahallesi olarak ayrılmıştır. Sahipleri oraya ev yapamıyorlar, yaptırılmıyor. Bizde o imar plânı mucibince Mülkiye mektebini oraya yapacağız ve bu arsaların bir kısmını bu plân mucibince alacağız. Bu, hem imar plânının menfaati icabındandır, hem de oradaki arsa sahiplerinin menfaati icabındandır.*”³⁸ Okul için en uygun yerin Cebeci Toprak Tepe civarı olduğuna kanaat getirmiş ve Avusturyalı mimar E. Arnold Egli’ye imar ve bina tasarımı için yetki verilmesini sağlamıştır³⁹.

2.3. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin Açılışındaki Rolü

Cumhuriyet devrimleri çerçevesinde gerek eğitim içerikleri ve gerekse akademik perspektifi kazanmış önemli okullarından biri de kuşkusuz Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’dir. Bu fakülte, Ankara Üniversitesi’nin kuruluşunda yer alan sekiz fakülteden biri olarak eğitim faaliyetlerine devam etmekteydi. Ankara Üniversitesinin temelini oluşturan bir diğer fakülte ise Hukuk Fakültesi olup Ankara’da ilk kurulan yükseköğrenim müesseslerinden biriydi. Hukuk fakültesi olarak yeniden tanzim edilmesi ise 1946 yılında gerçekleşecek ve akabinde Ankara Üniversitesi’nin kurulması ile beraber buraya bağlanır. Fakültelerin kuruluşları ile ilgili kanun numaralarına göre numaraya tabi tutacak olunursa ilk sırayı, Atatürk’ün de bire bir ilgilenmesiyle, TBMM’de görüşülüp kuruluşu için komisyon ve tetkikler yapılan ve 14 Haziran 1935 tarih ve 2795 sayılı kanun ile yasal hüviyet kazanan Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’dir⁴⁰.

Tek partili yılların eğitim ve ideolojik perspektifine uygun olarak tasarlanan ve eğitim alanında Ankara’da yüksek bir düzeyin elde edilmesi amacıyla Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’ni kurma ve bir kadro oluşturma görevini Atatürk, 11 Mart 1935 tarihinde Çankaya’da yapılan toplantılar esnasında Maarif Vekili Özmen’e vermiştir. İnan’a göre Atatürk’ün böylesi bir karara varmasında son birkaç yıldır kültür ve tarih alanında yapılan çalışmalarda Özmen’in çalışkanlığını görmesi ve ayrıca o günlerde Türk Tarih Kurumu ile ilgili yapılan değerlendirmelerin etkisi de önemli olmuştur⁴¹. Maarif Vekili sıfatıyla Özmen, Ankara’da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi için teşkil ettirilmiş olan komisyonuna başkanlık etmek amacıyla 25 Ocak 1935 tarihinde yaptığı ziyaret esnasında: “*En ileri milletlerin terbiye sistemlerini tetkik ediyor kendimize uyar olanını alıyoruz.*” ifadelerini sarf ederek Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nin kuruluşu için gereken komisyon çalışmalarının devam ettiğini, fakülte için maliyetin 225 bin lira olarak belirlendiğini ve Mimar Egli’nin şimdilik Cebeci’deki Orta Mektep binasının inşasının yanı sıra fakülte için de bir binayı

37 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 30 Mayıs 1935, s. 344-347.

38 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 30 Mayıs 1935, s. 348.

39 Mehmet Murat Baskıcı, “Mekteb-i Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yılın Kronolojisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5/1-4 Ankara 1950, s.348.

40 Afet İnan, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırları Üzerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 1957, s.1.

41 Afet İnan, *a.g.m.*, s. 6.

inşa edeceğini vurgulamıştır⁴².

İstanbul, Edirne ve Adapazarı'ndaki teftiş ve temaslarından sonra Ankara'ya dönen Özmen, Ankara'da bir temsil akademisinin de kurulması ve Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi için profesörlerin tuttukları raporlar üzerinde yoğunlaşmış ve İstanbul Üniversite Rektörü Cemil Bilge, Yusuf Akçura, Şemsettin, İbrahim Hakkı ve bazı edebiyat fakültesi profesörleri ile toplantı yaparak Tarih ve Coğrafya Fakültesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Aslında bakıldığından Atatürk'ten sonra Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi üzerine yoğunlaşan ikinci kişi dönemin Maarif Vekili Özmen'dir.⁴³

Özmen, Maarif Vekâletinin yaptığı işler hakkında basına verdiği demeçte Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulma sürecine de değinerek gelinen aşamayı şu ifadeler ile vurgulamıştır: *“Ankara’da Tarih ve Coğrafya Fakülteleri kurulması hakkında teklif ettiğimiz kanun projesini Kamutay’dan geri aldık. Projeye, Ankara’da açmayı düşündüğümüz dil ve lisan işleri enstitüsünü de koyacağız. Ulusal müziğimizi arıtmak için Almanya’dan getirttiğimiz musikîşinas Bay Hindemit ulusal müziğimiz etrafında tetiklerde bulunmaktadır. Tetikleri sonucunda vereceği rapor üzerine bakanlık gereken tedbirleri alacaktır. Edebiyat komisyonu dil kılavuzunu ikmalden sonra toplanarak çalışmalarına devam edecektir.* ⁴⁴”

Atatürk'ün dil, tarih ve kültür sahasında milli maksada hizmet temelinde bazı isteklerinin yanı sıra cumhuriyet devrimlerini inceleyecek, anlatacak ve de buna göre yeni nesilleri yetiştirecek bir okul olarak tasarlanan Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kuruluş sürecine 1930'ların başında başlanılmış ise de Özmen'in Maarif Vekilliği döneminde gerçek manada hız kazanmıştır. Kurduğu komisyonlar ve TBMM bünyesinde gereken kanunlar için hazırlıklar yapmış olması bu manada sarf ettiği gayreti ortaya koymaktadır. Ancak 19 Haziran 1935 tarihinde Maarif Vekilliğini Saffet Arıkan'a bırakmasından sonra TBMM'de 14 Haziran 1935 tarihinde yapılan görüşmeler sonrasında 2795 sayılı kanun ile fakültenin kuruluşu kabul edilmiş olup 22 Haziran 1935 tarihinde Resmi Gazete'de ilan olunarak yürürlüğe girmiştir⁴⁵.

2.4. Atatürk'ün Gönderdiği İki Talebe

Tek partili yıllarda birçok göreve getirilmiş olan Özmen, Atatürk'ün de güvendiği bürokratlardan birisiydi. Bu sebeple bazı özel ricalarını yaveri vasıtasıyla Özmen'e iletirdi. Bu manada daha Maarif Vekilliğinin ilk aylarında geçim sıkıntısı yaşayan ancak okumak isteyen iki öğrenciyi göndermesi dönemin sosyal şartları dikkate alındığında ilginç bir hadise olarak belirmektedir. Atatürk'ün eğitime verdiği değer bilincinde olan Özmen, toplumdaki her yaş kademesinin okuma yazmayı öğrenmeleri için devrin imkânlarını son noktasına değin yoğun bir emek ile sarf etmekteydi. Daha Maarif Vekilliği'nin ilk aylarında Özmen, Ankara Ulus'ta bulunan Vekâlet binasında kendi makamında 1934 yılında çalıştığı bir gün, Atatürk'ün yaverlerinden birisi yanında iki talebe ile Maarif Vekilinin makam odasının kapısında belirir. Kapı çalınır ve içeri girilir. Yaver yanındaki iki öğrenci ile beraber ayrıca Atatürk tarafından kaleme alınan mektubu da

42 *Milliyet*, 26 Ocak 1935.; Başlangıçta fakülte binası için Mimar Egli düşünülmüş ise de daha sonra bu işe Bruna J. F. Taut görevlendirilmiştir. DTCF Resmi İnternet Sayfası (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2022) <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/yeni-kurumsal/>

43 *Kurun*, 23 Ocak 1935. s.3

44 *Tan*, 23 Nisan 1935.; *Ulus* 23 Nisan 1935.

45 *Resmi Gazete*, Sayı: 3035, 22 Haziran 1935.

getirip Özmen'e takdim eder⁴⁶.

Özmen, mektubu özenle açarak okur: “*Bay Abidin Özmen Maarif Vekili, Yaver Bey’le size durumu iyi olmayan ve kimsesiz iki talebe (öğrenci) gönderiyorum. Bu öğrencileri, uygun göreceğiniz, liseye parasız yatılı olarak kaydını yaptırın...*”⁴⁷ denilmekteydi. Özmen, Atatürk’ün bu emrini hemen yerine getirmek amacıyla Orta Mektepler Umum Müdürünü görevlendirir. Kendisine Çankaya’dan gönderilen iki talebenin evraklarını almasını ve bu iki talebenin İstanbul Haydar Paşa Lisesi’ne paralı yatılı kaydının yapılmasını ister. Ayrıca üç yıllık paralı yatılı makbuzlarının ödendi kısmına Atatürk’ün isminin yazılmasını söyler.

Özmen aynı gün içinde yapılan işlemleri izah edecek bir mektubu özenle kaleme alarak yavere vererek onu Çankaya Köşkü’ne gönderir. Özmen, kaleme aldığı mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır: “*Muhterem Reisi Cumhur Mustafa Kemal Atatürk, Yaver Bey’le göndermiş olduğunuz iki öğrenci hakkında emirlerinizi aldım. Ancak, arkadaşın da Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve Cumhur reisi Mustafa Kemal Atatürk gibi birisi bulunduğu için; bu iki öğrenciyi mağdur ve kimsesiz olarak kabul etmeme, hem yasalarımız hem de mantığımız izin vermedi. Bu nedenle her iki öğrencinin de emirleriniz gereği Haydar Paşa Lisesine paralı yatılı olarak kayıtlarını yaptırıldı. Öğrencilerin üçer senelik okul taksitlerine ait makbuzları, ekte sundum...*” Atatürk, bu zarfla gelen not karşılığında dönemin Başvekili İnönü’ye telefon açarak Özmen’in gösterdiği cesaret ve işleri halletmesinden ötürü teşekkür etmiştir⁴⁸.

3. Ayasofya Camisi’nin Müzeye Dönüştürülmesi Sürecinde Özmen’in Rolü

Türkiye’nin yakın geçmişinde politik arenada popüler ve birçok dini-kültürel tartışmaya sebep olan mesele Ayasofya Camisi’nin müzeye dönüştürülmesi tek partili yılların marifetiyle gerçekleşmiştir. Meselenin bazı dış politik, ideolojik ve inanç ile ilgili boyutları olsa da olayın ortaya çıkışı Atatürk’ün yanındaki heyetle beraber 7 Eylül 1929 tarihinde Ayasofya Camisi’ni ziyaretinde bu tarihi yapının oldukça bakımsız olduğunu müşahede etmeleri ile başlamıştır. Ayasofya Camii’nin bu sahipsiz halinden kurtarılması amacıyla bir dizi çalışmanın yapılmasına karar verilmiştir. Özellikle Cami’nin fiziki durumunda ciddi boyutlarda dökülmeler başlamış, temizliğinin yanı sıra içeride birçok güvercin sürülerinin yuva yapmasından dolayı ve etrafında kahvehanelerin dolmuş olması kötü bir görüntünün ortaya çıkmasına neden olmuştu. Cami’nin içinde bulunduğu bu durumdan dolayı Atatürk, Ayasofya Camisi’nin müze şeklinde dönüştürülerek korunması gerektiğini ilgili heyetlere beyan etmiştir. Ancak bu isteği ekonomik ve diğer politik sebeplerden dolayı hemen yerine getirilememiştir. Ayrıca bazı kesimlerin iddiasına göre Ayasofya Camii’nin müzeye çevrilme meselesinde Atatürk’ü böylesi bir karara ikna eden kişi dönemin Maarif Vekili Özmen’dir⁴⁹.

1934 yılında Ayasofya’nın müzeye dönüştürülmesi meselesi tekrar gündeme getirilmiş ve bu konuda Özmen, Atatürk’ten sözlü onayını almak suretiyle çalışmalara koyulmuştur. Çünkü dönemin siyasi ortamında Cumhurreis’in onayının alınması geri kalan diğer yasal ve bürokratik işlerin kolayca hal olmasını sağlamaktaydı. Netice olarak Özmen, 25 Ağustos 1934 tarihli ve 18776/1316 sayılı yazıda Başvekâlete hitaben Ayasofya’nın müzeye çevrilmesi için gerekli olan

46 *Cumhuriyet*, 9 Ocak 2002.

47 *Kolay İlan Gazetesi*, 15 Eylül 1985.

48 *Cumhuriyet*, 9 Ocak 2002.

49 Saygı Öztürk, *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 171.

sözlü emrin alındığını ifade etmekteydi. Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesi yolunda gerekli resmi işlerin suhuletle takip edilmesi için Maarif Vekâleti tarafında Müzeler Umum Müdürü Hamit Zübeyir Bey'in başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve bazı toplantılar ile bu dönüştürme süreci takip edilmiştir⁵⁰. Maarif Vekili Özmen, bir dizi teftiş ve görüşmeler için Eylül 1934 tarihinde İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında, Ayasofya Camisi'ni de ziyaret etmiş burada gazetecilere bir beyanat vermiştir. Özmen, Cami'nin içinde bulunduğu vaziyeti yerinde gördüğünü ve gerekli bazı notlarını aldığını, Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesinin böylesi muazzam bir eserin korunması noktasında ehemmiyet taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca gerekli komisyon ve kurul kararları ile ihtiyaç duyulan yasal değişikliklerin yapılması suretiyle Cami'nin tamir edileceğini ve bu işten de Müzeler Umum Müdürlüğü'nün mesul olacağını da ifade etmiştir⁵¹.

Ayasofya'nın müzeye dönüştürülme sürecinde son işlem olarak Maarif Vekili Özmen'in imzası ile 14 Kasım 1934 tarihli ve 94041 sayılı tezkere yazısı, 7 Kasım 1934 tarihli ve 153197/107 sayılı Evkaf Umum Müdürlüğü'nün mütalaasına binaen kaleme alınmıştır. Maarif Vekâleti'nden Başvekâlet'e gönderilen tezkere yazısının başlangıç kısmında Ayasofya Camisi'nin neden müzeye dönüştürüldüğüne dair dönemin koşullarına dair şu ifadeler geçmektedir: “ ... eşsiz bir mimarlık sanat abidesi olan Ayasofya Camii'nin tarihi durumu itibarıyla müzeye çevrilmesi bütün doğu âlemini sevindireceği ve insanlığa yeni bir bilim kuruluşu kazandıracığı yönüyle Camii'nin müzeye çevrilmesi, çerçevesinde vakfa ait marketlerin yıktırılması ve diğerlerinin de vakıfça istimlâk edilmesi suretiyle güzelleştirilmesi ve tamiri ve daimi güvenliği sağlanması masraflarına bu yılda ve gelecek yıl bütçelerinden belirli bir ücret ayrılması hakkında bir karar alınması istenilmiş (...) Bizanslardan kalma bir yapı olması nedeniyle hiçbir vakfi olmadığı ve her ne kadar müzeden camii olduktan sonra Sultanlar ve halk tarafından bazı gelirler bağışlanmışsa da bunlardan eser olarak bağlanan Sultan gelirlerinin kaldırılmış olduğu ve halk tarafından bağlanan gelirler de Kur'an Kerim okumak ve buna benzer belli ve nerede olursa olsun yapılabilir dini emekler için olup müzeye çevrilmesi ve koruma altına alınması için verilecek bir geliri bulunmadığı ve şimdiye kadar restoresi, gelirine bakmadan diğer vakıflarla beraber yapılmış olan yapı camii olmaktan çıkınca artık buna da imkân kalmayacağı ve bütçelerinin zamandaki durumu herhangi bir yardıma da yol vermemekte olduğu ve çevresindeki yapılardan vakıflara ait kılanları yıkmak ve yıktırmak elden gelirse de ötekine, ilerikine ait olanları vakıflarca tapusunun alınmasına imkân olmadığı bildirilmiştir. Bu iş İcra Vekilleri Heyeti'nce 24/11/1934 tarihinde fikir alışverişinde bulunularak camiinin çevresindeki vakıflara ait yapıların Vakıflar Genel Müdürlüğüne yıktırılıp temizleneceği ve diğer yapıların istimlâk ve yıkma, binanın tamiri ve korunma masraflarının Maarif Bakanlığına verilmek suretiyle Ayasofya Camii'nin müzeye çevrilmesi oy birliğiyle kabul edilmiştir.⁵²”

Mimari özelliklerinin yanında tarihi değeri ve inanç noktasındaki taşıdığı misyonun ehemmiyetine binaen tek partili yılların siyasi ve ideolojik konseptinde böylesi bir mimari eserin mabetten müzeye dönüştürülmesinde dönemin Maarif Vekili Özmen'in hususî gayretlerinin olduğu aşikâr bir surettedir. Dönüştürme ile ilgili kararnamenin altındaki tarih 24 Kasım 1934 tarihli olup

50 Erkin Akan, “Ayasofya Camisi'nin Müzeye Çevrilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 125, Sayı: 247, 2020, s. 313-328.

51 *Milliyet*, 10 Eylül 1934.; *Akşam*, 11 Eylül 1934.; Erkin Akan, *a.g.m.*, s. 313-328.

52 *BCA.*, 30.18.1.2.49.9.6.; “Ayasofya: Siyasi Tartışmaların Ortasındaki Emanet”, *Bilim Aydınlanma Akademisi*, Aralık 1999, s. 21-35, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2022), <https://bilimveaydinlanma.org/content/images/pdf/rapor/ayasofya-siyasi-tartismalarin-ortasindaki-emanet.pdf>.

Cumhurreis Mustafa Kemal Atatürk'e ait tek onay imzasının bulunması da bir başka tarihsel ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

4. Dönemin Basınında Özmen'in Maarif Vekilliği

Tek partili yılların popüler bir siması olan Özmen, 7. ve 8. İnönü hükümetlerinde yaklaşık bir yıl kadar Maarif Vekilliğini üstlenmiş ve bu kısa süre içinde Türk maarifinin gelişimi noktasında önemli işler yapmıştır. Türk maarifinin gelişimindeki arşiv kaynaklarına yansımayan ancak dönemin ulusal basınına yansıyan icraatları da söz konusudur. Ayrıca ulusal basının Maarif Vekili Özmen'e ve icraatlarına karşı nasıl bir yaklaşım içerisinde olduğu da önem arz etmektedir.

Erken cumhuriyet yıllarında rejimin önemsedığı kültür ve ulusçu politikalarının toplumda kök salması yolunda eğitime ve daha da önemlisi gençlerin yetiştirilmesine özen gösterilmekteydi. Devrin imkânları çerçevesinde yeni mektepler açıldığı gibi eğitim ile ilgili diğer olanaklar da geliştirilmeye çalışılmaktaydı. Özellikle gençlerin zihinsel ve bedensel terbiyesinin sağlanmasında sportif faaliyetlere ayrıca önem verilmekteydi. Aralık 1934 tarihinde genç talebelerin sportif kulüplere girmeleri ve de üye olmak istemeleri üzerine çıkan bazı tartışmalara Maarif Vekâleti sıcak bakmamıştır. Maarif Vekili Özmen'in konuyla ilgili oluşturduğu komisyonda öncelikle ülkenin asri gelişimine katkı sağlayacak derslerin öğrenilmesinin Vekâletin öncelikli gayesi olduğunu zikrederek gençlerin eğitiminin memleket için öncelikli mesele olduğunun altını çizmiştir⁵³.

Özmen, 10 Ocak 1935 tarihinde trenle Ankara'dan hareket edip İstanbul, Edirne, İzmit ve Adapazarı'nı kapsayan bir ziyaret turuna çıkmıştır. Ziyaretleri çerçevesinde vilayet müdürlüklerini, liseleri ve bazı mektepleri teftiş etmiştir. Basın mensuplarına verdiği demeçte İstanbul mekteplerinin durumundan fevkalade memnun kaldığını, Edirne'de de benzer memnuniyeti yakaladığını ifade etmiştir. Özmen, Ankara'da bir devlet tiyatrosu/temsili akademisinin açılması için Hasan Ali Yücel, Muhsin Ertuğrul, Reşat Nuri ve İsmail Galip Beylerle bir heyet şeklinde hareket ettiklerini ve en kısa sürede bu akademinin Ankara'da açılacağından bahsetmiştir. İstanbul'da üniversite öğrencileri için yurt sıkıntısını mevcut yatakhaneleri genişletmek suretiyle ihtiyacı gidermeye çalıştıklarını ayrıca üniversitede okuyan kız öğrencilerin askerlikle ilgili dersleri almalarının zorunlu olmadığını altını çizmiştir⁵⁴. Özmen bu gezi sürecinde İstanbul Üniversitesi'ni gezmiş ve bahçesinde bir rasathane binasının yapımı için temel atma törenine de katılmıştır⁵⁵. Adapazarı ziyaretleri çerçevesinde ilk mektepleri teftiş etmiştir. Özellikle şehrin bir orta mektep ihtiyacının elzem olmasından ötürü Hükümet Konağı karşısında bulunan spor için kullanılan arsada bir orta mektep inşa edileceğini dile getirmiştir⁵⁶.

İlk, orta ve liselerin yanı sıra yüksekokulların kütüphanelerinin ve ders kitaplarının yetersizliği üzerine Maarif Vekâletine yöneltilen bazı eleştiri ve tartışmalara Tan gazetesine verdiği bir demeçle cevap vermiştir. Özmen, gerçeği yansıtmayan bazı eleştirilerin olduğunu ilk, orta ve liselerin ders kitapları olduğunu şu ana değin bir sorun da yaşanmadığını ifade etmiştir. Yüksek mekteplerde de bu konuda bir sorun yaşanmadığını gerek eski harfli kitapların gerekse ecnebi dilde yazılmış birçok ilim kitabının yüksek mekteplerin kütüphanesinde mevcut olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan 1936 yılından itibaren teşkil ettirilecek bir komisyon marifeti ile eski harfli ilim

53 Kurun, 12 Aralık 1934.

54 Akşam, 22 Ocak 1935.

55 Cumhuriyet, 14 Ocak 1935.

56 Ulus, 30 Ocak 1935.

kitaplarının ve ecnebi dildeki eserlerin yeni harfler ile yazılıp tercümelere yapılarak yüksek mektep kütüphanelerine gönderileceğini beyan etmiştir.⁵⁷

Türk kültürünün genç nesiller tarafından iyi bilinmesi amacıyla tek partili yıllarda birçok kutlama ve etkinlikler tertip edilmekteydi. Bunlardan birisi de 9 Nisan 1935 tarihinde yurt genelinde Sinan ve Sanat Günü adıyla Mimar Sinan'ın anılması ve Türk mimarisinin tarihsel gelişimi üzerine durulmuştur. Maarif Vekili Özmen, Ankara Halkevi tarafından yapılan tertibe katılım sağlamış ve burada açılış nutkunu vererek Türk kültüründe mimari ve anıt eserlerin korunması için Atatürk ve İnönü'nün bu konuya ayrı bir değer verdiklerini belirtmiştir. Bu alandaki işleri takip etmek, eserleri gün yüzüne çıkartıp takdim etmek ve de onarmak konusunda 1933 yılında teşkil ettirilen Anıtları Koruma Komisyonu'nun fevkalade işler başardığını da dile getirmiştir⁵⁸.

“*Tedris Usulleri Kısmen Değişecek*” başlıklı Kurun gazetesinde çıkan haberde Maarif Vekili Özmen'in direktifleri ile son birkaç aydır mekteplerde bir dizi pedagojik uygulamalar yapılmıştır. Özmen, özellikle çalışma/okuma arzusunda olmayan ve de çeşitli sağlık sorunlarına bağlı olarak öğrenme gücü çeken talebelere dönük yapılan bu pedagojik uygulamanın, şimdiye değin Fransız pedagojik uygulamalar çerçevesinde yapıldığını ancak bundan sonra Alman Terbiye Sistemi'ne göre yapılacağını vurgulamıştır⁵⁹.

Sonuç

Bir yıla yakın süren mebusluk ve Maarif Vekilliği süresince TBMM bünyesinde birçok kanun ve diğer yasama faaliyetlerinde bulunarak katkı sağlamaya özen göstermiştir. Ancak bu zaman aralığında Türk maarifinin ilk, orta ve lise düzeyinde yeni mekteplerin inşa edilmesinde ve teftişine önem vermesi erken Cumhuriyet yıllarında vekâletin bu alanda kurumsal bir tecrübe kazandırması çalışması önemli olmuştur.

Vekâletin merkez ve taşra teşkilatlarını TBMM çatısı altında yeni kanun teklifleri ile daha çağdaş ve güncel hale getirmek istemesi takdir edilen bir yönü olmuştur. Muallimlerin hem mesleki gelişmeleri ve sorunları yanı sıra ücretleri ile de bire bir ilgilenmesi, çözümler geliştirmek istemesi dönemin iktisadi koşullarında önemli bir ayrıntı olarak belirmektedir.

Özmen, Maarif Vekilliği boyunca yalnız ilk ve orta dereceli mektepler ve alanıyla yetinmemiştir. Cumhuriyet yıllarında gerek Atatürk'ün arzuladığı ve gerekse resmi ideolojinin de benimsediği kültürel değişime uygun yeni yükseköğrenim kurumlarının hem kurulmasına hem de isim değişikliği ile eğitim ve öğretime devam etmelerinde çabası çok olmuştur. Mülkiyenin Siyasal Bilgiler Okulu olarak dönüştürülmesinde ve yeni bir bina inşa edilmesinde emeği çok olmuştur. Aynı şekilde 1933 yılında başlayan üniversite reformunun devam ettirilmesinde Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasında da önemli çabaları olmuştur.

Maarif Vekilliği döneminde Ankara'nın çeşitli tarihsel, mimari ve siyasi nedenlerden ötürü Ayasofya Camisi gibi inanç ve tarihsellik açılarından simgesel bir yapının müzeye dönüştürmek isteği tartışmalara neden olmuştur. Özmen, Maarif vekili olarak bu yapının müzeye dönüştürülmesinde bizatihi hassasiyetle ilgilenmiştir.

57 Tan, 15 Mayıs 1935.

58 Ulus, 10 Nisan 1935.; Son Posta, 11 Nisan 1935.

59 Kurun, 23 Ocak 1935.

Kaynakça

Arşiv ve Süreli Yayınlar

BCA., 30.18.1.2.49.9.6.

BCA., 30.18.1.2.55.48.2.

“Ayasofya: Siyasi Tartışmaların Ortasındaki Emanet”, *Bilim Aydınlanma Akademisi*, Aralık 1999, s. 21-35, (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2022), <https://bilimveaydinlanma.org/content/images/pdf/rapor/ayasofya-siyasi-tartismalarin-ortasindaki-emanet.pdf>.

Akan, Erkin, “Ayasofya Camisi’nin Müzeye Çevrilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 125, Sayı: 247, 2020, s. 313-328.

Baskıcı, Mehmet Murat, “Mekteb-i Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yıllık Kronolojisi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5/1-4 Ankara 1950, s. 348.

Başar, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri*, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

Bulut, Engin Çağdaş, “Devletin Taşradaki Ele: Umumi Müfettişlikler”, *KTÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 21, Trabzon 2015, s. 81-82.

Çankaya, Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt: IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968.

Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-IV. Dönem*, C.II. 1931-1935, Ankara, 1996.

DTCF Resmi İnternet Sayfası (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2022) <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/yeni-kurumsal/>

Gözcü, Alev, “I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti’nin Gündelik Hayatından Kesitler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 32, 2016, s. 133-169.

İnan, Afet, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırları Üzerine”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 1957, s.1.

Kahraman, Ahmet, *Kürt İsyanları (Tedip ve Tenkil)*, Baskı Sayısı: 2, Evrensel Basım Yayınları, 2003.

Saygı Öztürk, *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*, Doğan Kitap, İstanbul 2007.

TBMM Albümü 1920-1950, Cilt: I, TBMM Yayınları, Ankara, 2010.

TBMM Seçim Mazbatası, SM.778.1.5.

TBMM Tercüme-i Hal, HT.778.1.4.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 1 Nisan 1935, s. 8-9.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, 13 Nisan 1935, s. 76.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 15 Aralık 1934, s. 182-183.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 17 Aralık 1934, s. 193.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 20 Aralık 1934, s. 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 23 Aralık 1934, s. 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, 26 Kasım 1934, s. 2.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 3, 13 Mayıs 1935, s. 2-3.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 10 Mayıs 1935, s. 344-347.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 14 Haziran 1935, s. 202.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 20 Mayıs 1935, s.153.
TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 30 Mayıs 1935, s. 344-347.

Akşam

Cumhuriyet

Kolay İlan Gazetesi

Kurun

Milliyet

Resmi Gazete

Son Posta

Tan

Ulus

Yeni Asır